

**URBANIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY MAROSIMLARNING
TRANSFORMATSIYASI VA IJTIMOYIY MUNOSABATLARNING O‘ZGARISHI**

Muallif: Mamatqulova Nilufar Xusanovna

Tashkilot: Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali

Annotatsiya: Mazkur maqolada urbanizatsiya jarayonlarining milliy marosimlar mazmuni, tashkiliy shakllari va ijtimoiy funksiyalariga ta’siri ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Shahar turmush tarzining kengayishi, aholi migratsiyasi, mehnat munosabatlarining o‘zgarishi va xizmat ko‘rsatish sohasining rivojlanishi natijasida milliy marosimlarni tashkil etish amaliyotida yuz berayotgan o‘zgarishlar yoritiladi. An’anaviy mahalla muhitida shakllangan jamoaviy hamkorlikning zamonaviy shahar sharoitida qayta tashkil topishi, marosimlarning tijoratlashuvi va milliy qadriyatlarning yangi ijtimoiy muhitga moslashuvi o‘rganiladi. Shuningdek, marosimlarning tashqi shakllari o‘zgarishi bilan ularning ma’naviy mazmuni saqlanishi o‘rtasidagi munosabat tahlil etiladi. Maqola yakunida milliy marosimlarning ijobiy ijtimoiy funksiyalarini saqlash va ularni zamonaviy sharoitga mos rivojlantirishga doir xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: urbanizatsiya, milliy marosimlar, mahalla, ijtimoiy munosabatlar, jamoaviylik, milliy qadriyatlar, globallashuv, madaniy transformatsiya, marosimlarning tijoratlashuvi, ijtimoiy hamjihatlik.

Kirish

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida globallashuv va urbanizatsiya jarayonlari ijtimoiy munosabatlar, turmush tarzi hamda madaniy amaliyotlarning o‘zgarishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Shaharlarning iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlari kengayishi, ta’lim va mehnat bozorining markazlashuvi, transport hamda xizmat ko‘rsatish infratuzilmasining rivojlanishi aholi joylashuvi va kundalik hayot tarzining yangilanishiga olib kelmoqda. Ushbu o‘zgarishlar jamiyatning ma’naviy hayotidan ham chetda qolmay, xalqning tarixiy tajribasi va qadriyatlarini ifodalovchi milliy marosimlarning shakli hamda mazmunida namoyon bo‘lmoqda.

Milliy marosimlar xalqning tarixiy xotirasi, ma’naviy qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlarini o‘zida mujassam etuvchi madaniy hodisadir. Ular muayyan voqeani nishonlash yoki hayotning muhim bosqichlarini belgilash bilan cheklanmay, insonlar o‘rtasidagi qarindoshlik, qo‘shnichilik va jamoaviy aloqalarni mustahkamlashga ham

xizmat qiladi. O‘zbek xalqining to‘y marosimlari, beshik to‘yi, Navro‘z bayrami va boshqa an‘anaviy tadbirlarida o‘zaro yordam, mehmondo‘stlik, kattalarga hurmat va hamjihatlik kabi qadriyatlar muhim o‘rin egallaydi.

An‘anaviy qishloq va mahalla muhitida marosimlar, odatda, jamoaning bevosita ishtirokiga asoslangan. Ularni tashkil etishda qarindoshlar, qo‘ni-qo‘shnilar va mahalla vakillari birgalikda qatnashib, turli vazifalarni o‘zaro taqsimlaganlar. Zamonaviy shahar sharoitida esa marosimlarning maxsus tadbir maskanlarida o‘tkazilishi, professional xizmatlardan foydalanish va tashkiliy jarayonlarning ixtisoslashuvi kengaymoqda.

Mazkur holat milliy marosimlarning faqat tashqi ko‘rinishini emas, balki ular doirasida shakllanadigan ijtimoiy munosabatlarni ham o‘rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

Tadqiqotning maqsadi urbanizatsiya sharoitida milliy marosimlarning transformatsiyasi, jamoaviy munosabatlarning o‘zgarishi va an‘anaviy qadriyatlarning zamonaviy sharoitga moslashish xususiyatlarini ochib berishdan iborat.

1. Urbanizatsiya va milliy marosimlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik

Urbanizatsiya jamiyat hayotida shaharlarning iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy ahamiyati ortib borishi bilan bog‘liq murakkab tarixiy jarayondir. Uning ta‘siri aholi sonining shaharlarda ko‘payishi bilangina cheklanmaydi. Urbanizatsiya turmush tarzi, mehnat taqsimoti, oilaviy munosabatlar, ijtimoiy aloqalar va madaniy amaliyotlarning qayta shakllanishiga ham sabab bo‘ladi.

Milliy marosimlar ham muayyan ijtimoiy muhitda vujudga kelishi va amalga oshirilishi sababli ushbu jarayonlardan mustaqil holda mavjud bo‘la olmaydi. Aholining yashash joyi, kundalik bandligi, uy-joy sharoiti va ijtimoiy aloqalarining xususiyati marosimlarni tashkil etish imkoniyatlarini belgilaydi.

An‘anaviy qishloq muhitida hovli, ko‘cha, mahalla guzari yoki boshqa jamoaviy maydonlar marosimlarni o‘tkazish uchun muhim makon vazifasini bajargan. Bunday sharoitda marosimning tayyorgarlik jarayoni ham uning ijtimoiy mazmunining bir qismi hisoblangan. Taom tayyorlash, dasturxon yozish, mehmonlarni kutib olish va boshqa tashkiliy ishlar jamoa a‘zolarining ishtirokida amalga oshirilgan.

Shahar muhitida esa turar joylarning xususiyati, aholi zichligi, vaqt cheklovlari va xizmat ko‘rsatish infratuzilmasining rivojlanishi marosimlarni tashkil etishning boshqa shakllarini yuzaga chiqarmoqda. To‘yxona va restoranlardan foydalanish, xizmatlarni oldindan buyurtma qilish hamda tadbirni muayyan jadval asosida o‘tkazish zamonaviy marosimlarning muhim xususiyatlariga aylanmoqda.

Bunday o'zgarishlarni an'anaviylikning to'liq yo'qolishi sifatida baholash to'g'ri emas. Chunki marosimning o'tkazilish joyi o'zgargan bo'lsa-da, uning asosiy maqsadi, ramziy mazmuni va qarindoshlik aloqalarini mustahkamlash vazifasi saqlanib qolishi mumkin. Demak, urbanizatsiya milliy marosimlarning yo'qolishidan ko'ra, ularning yangi ijtimoiy sharoitlarda qayta tashkil topishiga ham olib keladi.

2. Mahalla jamoaviylikning o'zgarishi va marosimlarning ijtimoiy funksiyalari

O'zbek jamiyatida mahalla tarixan nafaqat hududiy birlik, balki o'zaro yordam, hamkorlik va jamoaviy mas'uliyat munosabatlari shakllanadigan ijtimoiy muhit sifatida ham muhim ahamiyat kasb etgan. Milliy marosimlar ushbu munosabatlarning amaliy namoyon bo'lish shakllaridan biri hisoblanadi.

An'anaviy sharoitda marosimga tayyorgarlik ko'rish jarayonining o'zi ham jamoaviylikni mustahkamlovchi omil bo'lgan. Marosim egalari va ularning yaqinlariga yordam berish, zarur buyumlarni tayyorlash, taom pishirish, mehmonlarni kutib olish va tadbirdan keyingi yumushlarda qatnashish insonlar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalarni faollashtirgan.

Shahar sharoitida esa mazkur vazifalarning ayrimlari professional xizmat ko'rsatuvchilar zimmasiga o'tmoqda. Oshpaz, ofitsiant, bezakchi, fotograf, videograf va tadbir tashkilotchilari kabi mutaxassislar marosimni tayyorlash hamda o'tkazish jarayonida muhim rol o'ynamoqda. Bu holat tashkiliy qulaylikni oshiradi, biroq marosimga tayyorgarlik jarayonida qarindoshlar va qo'ni-qo'shnilarning birgalikdagi mehnati qisqarishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

Shu bilan birga, jamoaviylikni faqat jismoniy mehnat yoki tashkiliy vazifalarning birgalikda bajarilishi bilan cheklash mumkin emas. Marosimda qatnashish, tabriklash, moddiy yoki ma'naviy yordam ko'rsatish, uzoq qarindoshlar bilan aloqalarni tiklash ham jamoaviy munosabatlarning muhim ko'rinishlaridir.

Shu sababli zamonaviy shahar sharoitida marosimlarning ijtimoiy funksiyalari butunlay yo'qoladi, degan xulosaga kelish uchun yetarli asos mavjud emas. Aksincha, jamoaviylikning ifodalanish shakllari o'zgarishi mumkin: avval birgalikda bajarilgan tashkiliy ishlarning o'rnini ayrim vaziyatlarda faol muloqot, qarindoshlik aloqalarini saqlash va marosimdan keyingi o'zaro ko'mak egallashi mumkin.

Demak, urbanizatsiya sharoitida asosiy masala jamoaviylikning mavjud yoki mavjud emasligida emas, balki uning qanday shakllarda namoyon bo'layotganini aniqlashdan iborat.

3. Milliy marosimlarning tijoratlashuvi va iqtisodiy munosabatlar

Zamonaviy marosimlarning transformatsiyasida iqtisodiy omillar alohida o‘rin tutadi. Xizmat ko‘rsatish sohasining rivojlanishi marosimlarni tashkil etishning yangi imkoniyatlarini yaratdi. Maxsus tadbir maskanlari, professional oshpazlar, musiqiy xizmatlar, bezaklar va foto-video tasvirga olish xizmatlari marosimlarning tashkiliy jihatdan qulaylashishiga yordam bermoqda.

Biroq xizmatlar bozorining kengayishi marosimlarning ayrim jihatlarini tijorat munosabatlariga ham bog‘lab qo‘ymoqda. Marosimni tashkil etish jarayonida xizmatlar narxi, bezaklar, mehmonlar soni va tadbirning tashqi ko‘rinishi muhim mezonlarga aylanishi mumkin. Ayrim vaziyatlarda marosimning ma‘naviy mazmunidan ko‘ra uning qanchalik hashamatli o‘tkazilgani ko‘proq e‘tibor tortadi.

Bunday holat oilalar o‘rtasida ijtimoiy taqqoslashni kuchaytirishi va marosim xarajatlarini oshirishga undashi mumkin. Natijada ayrim oilalar o‘z iqtisodiy imkoniyatlaridan ortiq xarajat qilishga majbur bo‘layotgandek his etishi ehtimoli mavjud. Bu esa milliy marosimlarning o‘zaro yordam va hamjihatlikni mustahkamlashga qaratilgan vazifalari bilan ziddiyatga kirishishi mumkin.

Shu o‘rinda marosimlarning tijoratlashuvi bilan ularning zamonaviylashuvini farqlash lozim. Professional xizmatlardan foydalanishning o‘zi salbiy hodisa emas. Muammo xizmatlar va tashqi dabdaba marosimning asosiy maqsadini chetga surib qo‘yganida yuzaga keladi.

Shuning uchun milliy marosimlarni tashkil etishda iqtisodiy maqbullik, ixtiyoriylik va ma‘naviy mazmun ustuvorligini ta‘minlash muhimdir. Marosimning qadri sarflangan mablag‘ bilan emas, balki uning insonlar o‘rtasidagi munosabatlarga qo‘shgan hissasi bilan baholanishi kerak.

4. Globallashuv va milliy marosimlarning madaniy transformatsiyasi

Globallashuv turli jamiyatlar o‘rtasida axborot, madaniy tajriba, texnologiya va turmush tarzining almashinuvi kuchayishiga olib kelmoqda. Ushbu jarayon milliy marosimlarda ham aks etib, ularning tashkiliy shakllari, bezaklari, musiqiy dasturlari va ommaga namoyish etilish usullarini o‘zgartirmoqda.

Xususan, raqamli texnologiyalarning rivojlanishi elektron taklifnomalar, onlayn muloqot, foto-video xizmatlari va marosimlarni masofadan kuzatish imkoniyatlarini kengaytirdi. Uzoqda yashayotgan qarindoshlar tadbirda bevosita qatnasha olmagan taqdirda ham uning ayrim qismlarini kuzatishi yoki o‘z tabriklarini yetkazishi mumkin.

Boshqa tomondan, ijtimoiy tarmoqlarda marosim tasvirlarining keng tarqalishi ularning ommaviy namoyish xususiyatini kuchaytirmoqda. Ayrim holatlarda marosimning qanday o‘tkazilgani bilan bir qatorda, uning tasvirlari boshqalar tomonidan qanday qabul qilinishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa tashqi ko‘rinish va namoyishkorlikka bo‘lgan e‘tiborni oshirishi mumkin.

Shu bilan birga, madaniy yangiliklarning kirib kelishi milliy an‘analarning albatta yo‘qolishiga olib kelmaydi. Yangi texnologiyalar milliy marosimlarni hujjatlashtirish, ularning hududiy xususiyatlarini saqlash va yosh avlodga yetkazishda ham foydali vosita bo‘la oladi.

UNESCOning 2003-yilda qabul qilingan Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish to‘g‘risidagi konvensiyasi tirik madaniy merosning avlodlar o‘rtasida uzatilishi va jamoalar tomonidan o‘zgaruvchan sharoitlarda qayta yaratilishi masalasiga e‘tibor qaratadi. Ushbu yondashuv milliy marosimlarni faqat tarixiy shakllarni saqlash orqali emas, balki ularning jamiyat hayotidagi davomiyligini ta‘minlash orqali muhofaza qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Demak, globallashuv sharoitida milliy marosimlar oldidagi asosiy vazifa barcha yangiliklarni rad etish yoki ularni cheklovsiz qabul qilish emas, balki zamonaviy vositalarni milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirishdan iborat.

5. Milliy marosimlarni zamonaviy sharoitda rivojlantirish istiqbollari

Urbanizatsiya va globallashuv sharoitida milliy marosimlarning ijobiy ijtimoiy funksiyalarini saqlab qolish uchun ularning ma‘naviy mazmuni, jamoaviy xususiyati va iqtisodiy maqbulligiga e‘tibor qaratish zarur.

Birinchidan, marosimlarni tashkil etishda qarindoshlar, qo‘ni-qo‘shnilar va mahalla vakillarining mazmunli ishtirokini qo‘llab-quvvatlash lozim. Buning uchun barcha tashkiliy ishlarni jamoa zimmasiga yuklash shart emas; eng muhimi, insonlar o‘rtasidagi muloqot va o‘zaro yordam imkoniyatlarini saqlashdir.

Ikkinchidan, marosimlarning iqtisodiy jihatdan maqbul shakllarini rivojlantirish muhim. Tashqi dabdabadan ko‘ra, tadbirning ma‘naviy mazmuni va oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga qo‘shadigan hissasiga e‘tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, milliy marosimlarning tarixiy va hududiy xususiyatlarini o‘rganish hamda hujjatlashtirish zarur. Bu jarayonda yoshi ulug‘ insonlarning xotiralari, mahalliy urf-odatlar va xalq og‘zaki ijodi namunalarini qayd etish kelajak avlod uchun muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalardan milliy marosimlar haqidagi bilimlarni saqlash va tarqatishda foydalanish mumkin. Bunda yozib olinayotgan ma’lumotlarning ishonchliligi, shaxsiy hayot daxlsizligi va ishtirokchilarning roziligi hisobga olinishi lozim.

Beshinchidan, milliy marosimlarni o‘rganishda empirik tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiq. Shahar va qishloq sharoitida yashovchi oilalar bilan suhbatlar, kuzatuvlar hamda so‘rovlar orqali marosimlardagi o‘zgarishlarning ko‘lami va ijtimoiy oqibatlarini aniqroq baholash mumkin.

Xulosa

Urbanizatsiya sharoitida milliy marosimlarning transformatsiyasi jamiyatdagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlar bilan uzviy bog‘liqdir. Shahar turmush tarzining kengayishi, xizmat ko‘rsatish infratuzilmasining rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning ommalashuvi marosimlarni tashkil etish usullari hamda ularning o‘tkazilish muhitini o‘zgartirmoqda.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy mahalla muhitida jamoaviy mehnat va o‘zaro yordam orqali namoyon bo‘lgan ayrim munosabatlar zamonaviy sharoitda boshqa shakllarga o‘tishi mumkin. Marosimlarning maxsus maskanlarda o‘tkazilishi va professional xizmatlardan foydalanish tashkiliy qulaylikni oshiradi, biroq ayrim vaziyatlarda jamoaviy tayyorgarlik amaliyotining qisqarishiga sabab bo‘lishi ehtimoli mavjud.

Shu bilan birga, marosimlarning tashqi shakli o‘zgarishi ularning ma’naviy mazmuni va ijtimoiy funksiyalari butunlay yo‘qolganini anglatmaydi. Milliy marosimlar yangi ijtimoiy sharoitlarga moslashgan holda ham qarindoshlik aloqalarini mustahkamlash, milliy qadriyatlarni uzatish va jamoaviy birdamlikni ifodalash vazifalarini bajarishi mumkin.

Maqolaning asosiy xulosasi shundan iboratki, milliy marosimlarning zamonaviy transformatsiyasini baholashda ularning tashqi ko‘rinishidan tashqari, ma’naviy mazmuni, ishtirokchilar o‘rtasidagi munosabatlar va jamiyat hayotidagi vazifalari ham hisobga olinishi kerak. Milliy marosimlarni rivojlantirishning maqbul yo‘li tarixiy qadriyatlarni saqlash, zamonaviy imkoniyatlardan oqilona foydalanish va marosimlarning jamoaviy hamda tarbiyaviy ahamiyatini mustahkamlashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Назаров Қ. *Жаҳон фалсафаси қомуси*. 2-жилд. — Тошкент: Ўзбек файласуфлари миллий жамияти нашриёти, 2023. — Б. 367. (*Bibliografik ma’lumot muallif taqdim etgan yozuv asosida berildi; nashrning titul varag‘i bilan tekshirish tavsiya etiladi.*)

**“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN
SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”**

Volume 03. Issue 03. OCTOBER 2026

2. Холмирзаев Н. Н. *Янги Ўзбекистон шароитида урбанизацион жараёнлар ривожининг ижтимоий-фалсафий омиллари: фалсафа фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати.* — Бухоро: БухДУ, 2024. — Б. 17. (*Muallif taqdim etgan bibliografik ma'lumot asosida.*)
3. van Gennep, A. *The Rites of Passage.* Translated by Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee. — Chicago: University of Chicago Press, 1960.
4. Turner, V. W. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure.* — Chicago: Aldine Publishing Company, 1969.
5. Bell, C. *Ritual: Perspectives and Dimensions.* — New York: Oxford University Press, 1997.
6. UNESCO. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage.* — Paris, 2003. <https://ich.unesco.org/en/basic-texts-00503>

**Research Science and
Innovation House**